

# RUSYA’DA NİHİLİZMİN GELİŞMESİ VE EDEBİYATA YANSIMASI

Nazan ÇOŞKUN KARATAŞ<sup>1</sup>

## ÖZET

Köken itibariyle Antik Yunan’a dayandırılan nihilizm, felsefi ve siyasi olarak ortaya çıkışını XIX. yüzyılda moderniteyle gerçekleştirmiştir. Hristiyan değerler sisteminin çöküşüyle var olan Nihilizm, Avrupa’yı etkilediği kadar Rusya’yı da etkilemiştir. Bu çalışmada nihilizmin kökeni ve tarihi seyrine değinmekle beraber asıl olarak nihilizmin Rusya’da ortaya çıkış süreci, gelişimi ve edebiyata yansıması irdelenmeye çalışılmıştır. Nihilizmin Rus edebiyatına yansıması İ.S.Turgenyev’in “Babalar ve Oğullar”, İ.A.Gonçarov’un “Yamaç” , F. M. Dostoyevski’nin “Cinler” eserleri çerçevesinde ele alınmıştır. Sonuçta ise bu eserlerde yer alan Nihilizm anlayışının farklılıkları değerlendirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Nihilizm, Rusya, 19.Yüzyıl Rus Edebiyatı.

Çoşkun Karataş, Nazan. "Rusya’da Nihilizmin Gelişmesi ve Edebiyata Yansıması". *idil* 3.12 (2014): 37-52.

Çoşkun Karataş, N. (2014). Rusya’da Nihilizmin Gelişmesi ve Edebiyata Yansıması. *idil*, 3 (12), s.37-52.

---

<sup>1</sup> Arş.Gör., İstanbul Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. nazan\_coskun(at)yahoo.com

## PROCESS OF DEVELOPING NIHILISM AND REFLECTION TO RUSSIAN LITERATURE

### ABSTRACT

Nihilism that its origin based on ancient Greek, philosophically and politically has emerged in the 19th century with modernity. Nihilism which occurred by the collapse of the system of Christian values have effect also Russia as well as Europe. In this study origin of nihilism and its historical process have been referred and mainly emergence of nihilism in Russia and developing process and its reflection to Russian Literature have been examined. Reflection of nihilism to Russia Literature are deal with in the frameworks of I.S.Turgenev "Fathers and Sons", I.A.Goncharov "Slope", Dostoevsky "Demons". Subsequently differences of nihilism understanding in these works have been evaluated.

**Keywords:** Nihilism, Russia, 19th Century Russian Literature.

## Giriş

19.yüzyıl gerek Batı dünyası gerekse Rusya için büyük değişimlerin yaşandığı, toplumsal koşulların karmaşık ve çelişkili olduğu bir dönemdir. Batı sanayideki gelişmelerle beraber kapitalist ilişkilerin yaygınlaşması ile oluşan Yeni Dünya düzeninin çalkantıları ile uğraşırken, Rusya’da hala toprak köleliği ve mutlakiyet hüküm sürmekte ve Rus aydını toprak köleliğini ülkenin gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak değerlendirmektedir. Ancak Rus aydını Batı ile aralarındaki tüm toplumsal farklılıklara rağmen Batı’nın düşünce hareketlerini yakından takip ederek Rus gerçekliğiyle karşılaştırmaktadır.

Bu dönemde Rusya’da gelişen tüm düşünce akımları, toprak köleliği sorunu ve mutlakiyet yönetimiyle bağlantılı olarak gelişir. Yüzyılın ilk yarısında Rusya’nın geleceği Slavcılık ve Batıcılık çerçevesinde tartışılır. Slavcılar ülkenin gelişimi için ulusal değerlere sahip çıkılmasını savunurken, Batıcılar; batının kültür ve birikiminin benimsenmesi gerektiğini savunurlar. Yüzyılın ikinci yarısında ise düşünsel hareketler keskinleşir. Hertsen, Çernişevski, Dobrolyubov gibi isimlerin öncülüğünde mutlakiyete karşı savaş ilan edilir ve radikal akımın bir uzantısı olarak Rus nihilizminin temelleri atılır. Altmışlı yıllar Rus radikalizmi, devrimci demokrat ideoloji olarak gelişir ve iki merkezden ilerler. Birincisi Hertsen’in yayınladığı “Çan” (Kolokol) adlı derginin etrafında birleşir. Hertsen Rusya’da özel mülkiyet ve sömürünün olmadığı bir sosyalizm hayal eder ancak model olarak Batının alınmasına karşı çıkar. Radikalizmin ikinci merkezini ise “Çağdaş” (Sovremennik) dergisi çerçevesinde Çernişevski oluşturur.

Rus nihilizmi radikalizmin köklerinden doğarak altmışlı yıllardan itibaren gelişmeye başlar. Rus nihilizmi genel olarak Avrupa etkileri taşır ancak ülkenin toplumsal-politik koşullarına bağlı olarak kendine özgü bir gelişim gösterir. Bu bağlamda bu çalışmada önce nihilizmin Avrupa’daki durumu irdelenmiş böylece tarihsel gelişim evreleri çerçevesinde Rusya’daki nihilizmin temelleri ve bu temellerin edebiyata yansımaları ele alınmıştır.

## 1.Nihilizmin Gelişimine Kısa Bir Bakış

Hiççilik anlamına gelen nihilizm terimi, köken olarak Latince nihil (hiçlik) sözcüğünden gelir. Nihilizm terimi ilk kez eleştirci bir anlamda Alman filozofu F.H.Jacobi tarafından filozof Fichte’ye yazdığı mektupta kullanılır. Jacobi, dini ortadan kaldırma yönündeki eğilimleri nihilizm olarak tanımlar (Sevim 1992:16). Nihilizm akımının temellerinin ilk dönem filozoflarının düşüncelerinde yattığı da yaygın bir görüştür. Özellikle septiklerin görüşlerinin nihilist özellikler taşıdığı vurgulanır (Küçükalp 2005: 22).

D.Küçükaltın "Politik Nihilizm Nietzscheci Bir Tartışma" adlı eserinde septiklerin görüşlerinin nihilistik olarak nitelendirilebileceğini çünkü septiklerin geleneksel hakikat anlayışlarını kendilerini haklılaştıramayacakları gerekçesiyle reddettiklerini belirtir. Bu bağlamda septisizm ya da şüphecilik gerçek sanılanlardan kuşkulunmayı savunan öğretilerin genel adı (Hançerlioğlu 1973:299) olduğuna göre, var olan her şeyden şüphelenme, bir anlamda var olan hiçbir şeyi kabul etmeme anlamı taşıdığı için nihilistik olarak değerlendirilebilir. Bülent Diken ise "Nihilizm" adlı eserinde "kökenine bakıldığında nihilizm sözcüğü acıyı, çatışmayı ve antagonizmayı kabul edememe halini anlatır" der. Ona göre nihilizm acı, çatışma ve antagonizmanın artık var olmadığı, yanılsamalı bir dünya, aşkın bir cennet icadıdır (Diken 2011:13).

Kökenleri her ne kadar antik Yunan'a dek dayandırılrsa da nihilizm, Batı düşünce hayatının çelişkilerinden doğar. Hristiyan değerler sisteminin çöküşü Avrupa nihilizmini doğurur, Avrupa nihilizmi de birbiriyle yakından ilişkili teorik ve pratik sorunları beraberinde getirir. Teorik sorun; Hristiyan dünya görüşünün bir kavramlar sistemi olarak irrasyonel hale gelmesi ve içsel tutarlılığını kaybetmesidir. Pratik sorun ise; söz konusu kavramlar ile yaşama dönük eylemlerde bulunabilme yetersizliğidir (Küçükaltın 2005:42).

Nihilizmin felsefi ve siyasi olarak ortaya çıkışı XIX. yüzyılda modernite ile beraber gelişir. Hristiyan değerler sisteminin çöküşü ile beraber var olan düzenin, hayatın anlamının sorgulaması başlar. F.Nietzsche bu sorgulamayı "Şen Bilim" adlı eserinde "Kaçık Adam" başlıklı hikâyede "tanrı öldü" metaforuyla başlatır. Hikâyede "kaçık adam" pazar yerine koşar, kalabalığın içine karışarak, "Tanrıyı arıyorum! Tanrıyı arıyorum!" diye bağırır. Pazar yerindeki kalabalık ; "Ne yolunu mu şaşırmış?", "Çocuk gibi yolunu mu kaybetmiş?", "Yoksa saklanıyor mu?" gibi sorularla kaçık adamla dalga geçerler. Kaçık adam onlara şöyle cevap verir: "Onu biz öldürdük sizlerle ben! Onun katiliyiz hepimiz... Nereye gidiyor şimdi dünya? Biz nereye gidiyoruz? Sürekli boş yere geriye, öne, yana bütün yönlerde atılıp durmuyor muyuz? Üst alt kaldı mı? Sanki sonsuz bir hiçte yolumuzu yitirmiyor muyuz? ... Tanrısal çürümeden –tanrının çürümesinden başka koku duyuyor muyuz? Tanrı da öldü. Tanrı öldü! Tanrı öldü! Onu öldüren de biziz." (Nietzsche 2003:130) Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı üzere aslında Nietzsche'nin nihilizmi tanrıyı reddetmez, reddedilen, unutulmuş tanrıyı böylece değerlerin değersizleşmesini vurgular. Nietzsche'nin öldüğünü söylediği tanrı basit tanımıyla sadece Hristiyan tanrısının ölümünü vurgulamaz, tanrı aslında idealler ve idealler alanını içerisinde barındıran duyuüstü dünyayı sembolize eder. Bu durumda "tanrı öldü" sözünde dile getirilen daha esaslı şey; yaşamın anlamının ne olduğu sorusuna bir cevap sunan duyuüstü dünyanın kesinliğinin kaybolması, böylece insan yaşamına anlam ve değer verecek hiçbir merkezin kalmamış olması gerçeğidir." (Küçükaltın 2005: 36) Nitekim

Nietzsche “Güç İstenci” adlı eserinde nihilizme dair şöyle not düşer: “Nihilizm ne anlama gelir? En büyük değerlerin, kendi öz değerlerini düşürmesi. Hedef eksik; “neden?” sorusuna cevap bulunamıyor?” (Nietzsche 2010: 27).

Nietzsche’nin en yüksek değerlerin değersizleştiği, amaçların kaybolduğu ve neden sorusunun cevapsız kaldığı yerde başladığını savunduğu nihilizm; Diken’e göre aslında dünyayı olduğu gibi kabullenememe, dünyanın amaçtan, birlikten ve anlamdan yoksun olduğu gerçeğine içerleme durumudur, dünyaya bir anlam vermeye, ona hayali bir bütünlük atfetmeye çalışarak, dünyanın anlamsızlığına, kaosu dayanamamak için kaçışçı bir çözüm arayışıdır. (Diken 2011: 30) Diken modernite, yani tanrının ölümüyle birlikte başlangıçta dinsel bir eğilim taşıyan nihilizmi edilgin ve radikal olmak üzere ikiye ayırır. Edilgin nihilizm tanrının ölümünün yarattığı iki sonuçtan biri olan; insanın yönünü kaybetmesidir. En yüksek değerlerin kaybolması ile insanın tutunabileceği bir dayanağı kalmamış ve yönünü kaybetmiştir. Bu anlamda edilgin nihilist aslında bu dünyadan hoşnuttur, yanlış olan dünyanın kendisi değil, bizim değerlerimiz, tutkularımızdır. Radikal nihilizm ise; bu dünyanın sorunlu olduğunu ve yok olması gerektiğini savunur. Radikal nihilizmin hammaddesi tek kelimeyle umutsuzluktur. Eğer üstün değerler bu dünyada kendine bir yer bulamıyorsa yok olsun daha iyidir. Bu yüzden radikal nihilist siyasi otoriteyi reddederek, toplumsal-simgesel düzenin toptan yıkılmasını ister (Diken 2011:44-45).

Küçükalkap Nihilizmi “dışsal olarak sosyal düzenin çöküşüne, içsel olarak da ruhun çöküşüne işaret eden varoluşsal bir problem ve tarihsel bir olgu” olarak değerlendirerek politik, ahlaki, epistemolojik, kozmik ve varoluşsal olmak üzere beş tür nihilizmden bahseder. Yazara göre tüm bu nihilizm türlerinin ortak özelliği ise reddetmeye yönelik bir tutum içinde olmalarıdır. Nihilizm teriminin daha çok politik içerikte kullanıldığını söyleyen yazar, bunun nedenini çarlık Rusya’sının son dönemlerinde politik otoriteye karşı gerçekleştirilen bir takım yıkıcı eylemlerin, nihilizmle özdeş olarak görülmesi ve eylem sahiplerinin nihilist olarak nitelendirilmesiyle açıklar. Daha geniş tanımıyla politik nihilizm “genel olarak bir politik topluluğun benimsemiş olduğu ve bu yönüyle de hem politik yaşamı mümkün ve anlamlı kılan hem de politik iktidarın meşruiyetine referans teşkil eden değerlerin geçerliliğini kaybetmesinden kaynaklanan bir sorundur.” (Küçükalkap 2005: 28-35).

Nihilizmin kuramcısı olarak kabul edilen ve nihilizmin köklerinin Hıristiyan ahlak yorumunda saklı olduğunu savunan F. Nietzsche ve nihilizmin önde gelen temsilcilerinden Heidegger, Nietzsche’yi takip ederek nihilizmin tarih sahnesine aktif ve pasif olarak iki biçimde çıktığını söyler. Pasif nihilizm pesimisttir, sosyal gelişmeyi reddeder ve geçmişe yönelir. Aktif nihilizm ise eski sosyal ve ideolojik

formları reddeder ve geleceğe yönelir. Her iki nihilizm türünün ortak özelliğini ise bugünü yadsımaları oluşturur (Şirinyants TY).

Nihilizm Avrupa'da moderniteye bağlı olarak, toplumsal ve teknolojik ilerlemenin insan düşüncesinde yarattığı boşlukla bağlantılı olarak gelişir. Teknoloji ve bilimde yaşanan gelişmeler, Hristiyan ahlak anlayışı temellerindeki sarsılmalar, dinin insanın hayatı sorgulamasındaki emredici gücünü kaybetmesi Avrupa nihilizminin temellerini oluşturur. Tüm bunların ortaya çıkmasına ise Fransız devrimi ile başlayan süreçte eşit, adaletli, yeni bir dünyanın kurulacağına olan inancın hayal kırıklığı ile sonlanması neden olur. Bu hayal kırıklığı insan bilincinde bir güvensizlik yaratır ve insan kaçışçı bir çözüm olarak yadsımayı seçer. Bu bağlamda nihilizm kızgınlığın, nefretin, çaresizliğin, hayal kırıklığının, teslimiyetin, kayıtsızlığın ve can sıkıntısının bir sonucudur. Bu var olanı reddeden, ancak bunu düzeltmek için teklif getiremeyen ve böylece hem dış dünyayı hem de kendi kendini tahrip etme süreci içine giren bir insanın tutumudur.(Sevim 1992:11) Avrupa'da insanın içinde bulunduğu duruma tepki vermesi sonucu daha çok felsefi olarak gelişen nihilizm Rusya'da siyasi-toplumsal nihilizm olarak kendini gösterir.

## **2.Rusya'da Nihilizmin Gelişmesi**

Nihilizm Rusya'da her ne kadar Avrupa etkileri taşıyor olsa da ülkenin toplumsal-politik koşullarına bağlı olarak kendine özgü bir gelişim gösterir. V.V.Savçuk "Rusya'da Nihilizmin Yazgısı" (Sudba nigilizma v Rossii) adlı çalışmasında Alman ve Fransız nihilizm ve nihilist anlayışının Rus nihilizminin düşünsel kaynaklarını oluşturduğunu söyler. Ancak Rusya'da nihilizmin geniş yer bulmasının nedeni olarak aydın sınıfın içinde "raznoçıntsı" olarak adlandırılan farklı toplum katmanlarından gelen bir grubun ortaya çıkmasını gösterir.(Savçuk TY) A.A.Şirinyants da bu konuda Savçuk ile aynı görüşü paylaşır ve nihilist ideolojinin oluşması ile sosyal sınıf arasında bağlantı kurar (Şirinyants TY).

Nihilizm terimi Rusya'da ilk olarak 1829 yılında N.Nadejdin'in "Nihilist Topluluğu" (Sonmişe nigilistov) adlı çalışmasında "boşluk", "cehalet" sözcükleriyle eş anlamlı olarak kullanılır. Rusya'da nihilizmin yaygınlık kazanması ise İ.S.Turgenyev'in "Babalar ve Oğullar" (Otsı i Deti) adlı eserinin yayınlanması ile gerçekleşir. Bu eserde nihilist hiçbir otoriteye boyun eğmeyen, inanca dair hiçbir ilkeyi kabul etmeyen kişi olarak tanımlanır. "Babalar ve Oğullar" romanı ile geniş bir çevreye yayılan nihilizm sözcüğü başlangıçta bir sövgü niteliği taşımaz. Yalnızca her türlü yerleşik otoriteyi radikal bir biçimde reddetmek, akla uygun kanıtlarla savunulmayan hiç bir şeyi kabul etmemek anlamına gelir (Walicki 2009:323).

Turgenyevev eserinin yayınlanmasından sonra eserde yer alan nihilizm konusuna dair şöyle yazar: “Bu sözcük ne sitem ne de hakaret amacıyla kullanılmamış, tarihsel bir olgu olarak ortaya çıkan düşüncenin tam ve yerinde bir ifadesi olarak kullanılmıştır.” (Savçuk TY) Ancak zamanla özellikle sağ güçlerin etkisiyle nihilist sözcüğü entelektüel savaşın ağır bir silahı haline gelir ve 1860-70’li yılların radikal devrimcileri için kullanılır. Rusya’da nihilizmin geniş yaygınlık kazanmasının nedenlerini V.Savçuk üç temele dayandırır. Birinci neden hükümetin gelişen devrimci hareketler karşısında aldığı sıkı tedbirlerin, işkencelerin insan onurunu yok etmesi ve bu durumun devrimci terörü başlatmasıdır. İkinci neden kapitalist ilişkilerin gelişmeye başlaması ile var olan düzenin mümkün olduğunca çabuk tasfiyesinin istenmesidir. Üçüncü ve yazara göre en anlamlı ve subjektif neden Rus soylularının vicdan sorunu, hastalıklı vicdanlarını rahatlatmak için devrim istemeleri, raznoçıntsı grubunun yaşadıklarının karşılığı olarak isyan etmesi ve en önemlisi tüm insanlığı kapsayan genel bir mutluluk ve adaleti hayal eden devrimci düşüncenin 1860-70’li yıllar Rusya’sındaki tipik varlığıdır.

G.O. Rifmirovna “Rus Halkının Hukuk Anlayışında Nihilizm Fenomeni” (Fenomen nihilizma v pravosoznaniı Russkogo naroda) başlıklı çalışmasında nihilizmin Avrupa’da olduğu gibi Rus topraklarında da dini köklere dayandığını ileri sürer. Ona göre Ruslarda yaşam gerçeğini arama, daima nihilist bir özellik kazanır. Çünkü nihilizm hayatın değersizleştiği, amaçların kaybolduğu, hayatın ve dünyadaki varlığın anlamına dair soruların cevapsız kaldığı yerde başlar. (Rifmirovna TY) Rifmirovna ile aynı görüşü paylaşan diğer bir araştırmacı ise N.Berdyayev’dir. Berdyayev de nihilizmi dini bir olgu olarak görür ve Ortodoksluğun manevi temellerinden doğduğunu belirterek, Rus nihilizminin temelinde dünyayı yadsıma, kötülüklerle bezenmiş bir yer olarak algılamının yattığını ileri sürer. Bu bağlamda Berdyayev, Rusya’da nihilist düşüncenin oluşmasında önemli rol oynayan kişilerin dindar bir aileden gelen ve dini eğitim alarak yetişen çocuklar olmalarının da tesadüfî bir durum olarak değerlendirmez. Berdyayev’in sözünü ettiği bu kişiler altmışlı yıllar Rus nihilizminin oluşmasında etkin rol oynayan Çernişevski ve Dobrolyubov’dur.

Berdyayev’e göre bu gençler okulda aldıkları dini eğitimle dünyayı asketik olarak yadsımayı öğrenmiş,19.yüzyıl Rusya’sında Ortodoksluğun bozulan değerlerine karşı bir isyan başlatarak, aydınlanma fikirlerini Rusya’ya özgü bir biçimde idrak etmişlerdir (Berdyayev TY).

Altmışlı yılların düşünce yapısı yeni kuşağın toplumsal adalet talebi olarak kendisini gösterir. Kırklı yıllar Rus aydınının toplumsal adalet sorununa yaklaşımı toplumsal gerçeklikten, fantezi, düşünce ve edebiyat dünyasına kaçış şeklinde biçimlenir. Çünkü gerçekliğin sahteliği ve biçimsizliği kırklı yıllar Rus romantik-

idealistlerine acı verir ve başka bir dünyaya kaçmasına yol açar. Gerçekliğin bu biçimsizliği karşısında onu yeniden yaratma gücünü kendinde bulamayan kırklı yıllar Rus romantik-idealistleri bu durumu edebiyatta “gereksiz insan” (lišniy čelovek) imgesini yaratarak aktarırlar. Altmışlı yılların nihilistleri ise kırklı yıllar idealistlerinin felsefe, sanat gibi bilimlere sığınmalarına, gerçeklerin bilincinde olup onu değiştirecek gücü kendisinde göremeyen gereksiz adamlara karşı doğal bilimleri, ekonomi politiği ön plana çıkararak yaşanan düzenin yanlışlarını açıkça dile getiren ve yıkılmasını isteyen nihilist düşüncüyü yaratırlar.

A.Şirinyants ise “Nihilizm ve Aydınlar Dair” (O nigilizme i intelligensii) adlı çalışmasında Rus nihilizmini Avrupa’dan ayıran temel özellik olarak onun rasyonalist özelliğini ve bilgiye tapmasını vurgular. Rus nihilizmi metafiziği reddederek, doğal bilimleri ve metotlarını savunur. Şirinyants’a göre Rus nihilizminin bir diğer özelliği “iş” ve “hizmet” ilkesidir. Bu ilkeler Rus nihilizminde egemenliğe değil halka hizmeti vurgular. Ancak Rus nihilizmi içerisinde bu ilkeler farklı yorumlanır. Örneğin Pisarev, geleneksel sistem değerlerinden kopma ve onları yâdsıma; N.Mihaylovski, bireyselliğe karşı savaş; M.Bakunin ise devrim, tüm dini resmi ve kültürel yapıyı yıkmaya yorumlar. Ancak “iş” ve “hizmet” ilkeleri tüm bu farklı yorumlarına rağmen sonuçta tek bir ortak noktada kesişir. Bu ortak nokta, aydın azınlığın ülkenin yeniden yapılanmasında, halka gerçeği gösterme ve anlatma yolundaki öncü rolünün önemidir. Nitekim Şirinyants gerçekte Rus nihilizminin her şeyden önce aydın sınıfın halktan ayrı oluşunun idrak edilmesi, Batı kültürünün etkisi altında, kültür ve halk olarak Rus, yaşam tarzı olarak batılı oluşunun çelişkisine dayandığını düşünür (Şirinyants TY).

Berdıyayev’in de sözünü ettiği gibi altmışlı yıllar Rus nihilizminin oluşmasında N.Çernişevski, N.Dobrolyubov, D.Pisarev gibi isimler önemli yer tutar. Çernişevski, ilk eğitimi bir ruhban okulunda alır. Çernişevski’nin altmışlı yıllar düşünce yapısına dair fikirleri açık bir biçimde 1855 yılında kaleme aldığı “Sanat ile Gerçeklik Arasındaki Estetik İlişkiler” (Estetičeskiye otnoşeniya iskusstva k deystvitelnost) adlı çalışmasında gözlenir. Çernişevski burada edebiyatın ve genel anlamıyla sanatın işlevinin üretmek, yorumlamak, gerçeği takdir etmek ve bir tür “yaşam kitabı” niteliğine büründürmek olduğu, eğitim amaçlı olduğu savını ileri sürer (Olca 2005:120). Çernişevski’nin bu görüşleri kırklı yıllar idealist düşüncesinin karşısına altmışlı yılların yeni düşünce yapısını koyar. Çernişevski’nin bir diğer önemli eseri tutuklu olduğu yıllarda kaleme aldığı “Nasıl Yapmalı?” (Što delat?) adlı eseridir. Berdıyayev’in Rus nihilizminin ana eseri olarak tanımladığı bu eserde Çernişevski “yeni adamlar” kuşağının yeni bir rasyonalist ve materyalist görüşe sahip olduğu kadar yeni bir ahlak anlayışına da sahip 1860’ların radikallerinin ülküleştirilmiş portresini çizer (Walicki 2009:269).

Rus nihilizminin altmışlı yıllarda önde gelen temsilcilerinden biri de N.Dobrolyubov'dur. Tıpkı Çernişevski gibi Dobrolyubov da dindar bir ailede dünyaya gelmiş ve dini eğitim alarak yetişmiştir. Dobrolyubov'un felsefesini genel olarak kırklı yıllar idealistlerinin yerini alacak gerçek insanların oluşması ve tüm insanlık için bu dünyada gerçekleşecek bir mutluluk düşüncesi oluşturur. Çünkü Dobrolyubov inançlı biri olması, bu şekilde yetiştirilmiş olmasına rağmen bu dünyanın kötülüklerle bezenmiş, acılarla dolu, adaletsiz bir yer olduğuna kanaat getirerek inancını yitirir ve ona göre insan karanlıklar ülkesine ışık getirmek zorundadır ki bu da ancak aydınlanma, yaşamın devrimle yeniden yapılanması ile mümkün olabilir (Berdyayev TY).

Altmışlı yıllar Rus nihilizminin diğer önemli temsilcisi D.Pisarev'dir. Pisarev'in "Rus Sözü" (Russkoye slovo) adlı dergide yazdığı makalelerde temsil ettiği düşünce eğilimine nihilizm adı verilir. Pisarev'in nihilizm anlayışı bireyin toplumun dayattığı bağlardan kurtulmasının gerekliliğine dayanır. Pisarev, bunun ancak doğa bilimlerinin halka indirilmesi yoluyla gerçekleşeceğine inanır.(Walicki2009:323)Berdyayev'e göre Pisarev'in nihilizmi toplumun yapılandırılması, yeni insan tipinin yaratılması temeline dayanır. Nitekim Pisarev toplumun yeniden yapılanmasında öncü rol oynayacak yeni insan tipini "düşünen gerçekçi" (Mısyasçiy realist) olarak adlandırır. Pisarev'in düşünen gerçekçi tipi kırklı yılların idealist düşüncesinin yarattığı yüksek ve mükemmel olanı seven, hayalci, faaliyete yeteneği olmayan insan tipi ve "gereksiz adam" imgesine karşıt olarak farklı özellikler taşır. "Düşünen gerçekçi", her türlü hayalcılığa ve romantizme karşı, gerçekçilikle alakası olmayan yüksek düşüncelere düşmandır (Berdyayev TY).

Sonuç olarak Rus nihilizmi XIX. yüzyıl Avrupa'sının düşünsel kaynaklarından beslenerek gelişir, ancak kendi topraklarında, ülkenin toplumsal-siyasi koşullarına uygun olarak yön değiştirir. Toprak köleliğinin hüküm sürdüğü Rusya'da nihilizm aydın sınıfa ülkenin yeniden yapılanmasında öncü bir rol yükler, metafiziğe karşı doğal bilimler savunulur ve sanatın işlevi halka hizmet, üretmek ilkeleri ile eşdeğer tutulur. Kırklı yıllar Rus idealizmine tepki olarak nihilist düşünce yaşamın yanlışlarının bilincinde olmanın yetersizliğinin altını çizer ve bu yanlışların yıkılmasını, reddedilmesini, böylece toplumun yeniden yapılandırılmasını savunur.

### **3. XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatında Nihilizm**

(Babalar ve Oğullar, Yamaç, Cinler)

Tarihe altın çağ olarak geçen XIX. yüzyıl Rus edebiyatı çağın toplumsal-politik koşullarına bağlı olarak gelişir. Bu anlamda XIX. yüzyıl Rus edebiyatı aynı

zamanda çağın siyasi, toplumsal, ahlaki sorunlarını yansıtır. XIX. yüzyıl Rusya'sında edebiyat toplumsal sorunlar ve siyasi yapıyla paralel bir gelişme gösterir. Başka bir deyişle dönemin yazarları ülkenin içinde bulunduğu toplumsal-siyasi düzeni eserlerine konu edinirler. Turgenyeve, Gonçarov, Dostoyevski gibi Rus edebiyatının önde gelen isimlerinin yaratıcılıkları ve dünya görüşleri XIX. yüzyıl Rusya'sının toplumsal ve siyasi koşulları altında şekillenir. Kırklı yıllarda edebiyat yaşamına başlayan Gonçarov, Dostoyevski, Turgenyeve dönemin edebiyatına özgü toprak köleliğine karşıt eserler yazarlar ve ülkenin toplumsal-politik koşullarından bağımsız değildir yaratıcılıkları. Ancak ne Gonçarov'un ne de Dostoyevski ve Turgenyeve'in yaratıcılığında ülkenin bu keskin ideolojik savaşı devrimci kanat tarafından gelişmez.

Gonçarov devrimci demokrat hareketlere, sosyalizm düşüncesine, nihilizme olumsuz yaklaşır kökensiz ve aşırı bulur. Ona göre ülkenin gelişimi ancak reformist hareketlere bağlı olarak sağlanabilir. Turgenyeve de toprak köleliğinin kaldırılmasını talep eder ancak o da Gonçarov gibi reformist hareketlerden yanadır ve ülkenin kalkınmasının sırrını eğitimde, okuryazarlık oranının artmasında görür.

Bu bağlamda yaratıcılıkları ülkenin toplumsal siyasi koşulları altında gelişen bu yazarların eserlerinde altmışlı yıllar Rus radikalizminin temellerini attığı Rus nihilizmi kendini gösterir. Nihilizm terim olarak ilk kez 1862 yılında Turgenyeve'in "Babalar ve Oğullar" (Otsı i deti) adlı eserinde kullanılır. Genel olarak genç ve yaşlı kuşak arasındaki çatışmayı anlatan eserde, yaşlı kuşak; tutucu düşünceleri savunurken, genç kuşak; geçmişten bağımsız, yeni, kendilerine ait düşünceler öne sürer. Eserde nihilizmi genç doktor adayı Yevgeni Bazarov temsil eder. Eserin daha ilk bölümünde Arkadiy Kirsanov, arkadaşı Bazarov'u nihilist olarak ailesine tanıtır ve nihilisti şöyle açıklar: "Nihilist hiçbir makamın karşısında boyun eğmeyen, hiçbir prensibe inanmayan insandır. O prensip ne kadar saygıya değer olursa olsun". (Turgenyeve 2011: 32) Gerçekten Bazarov görünüşte hiçbir prensibe inanmaz ve saygı duymaz. "Bizim davranışlarımıza yön veren, faydalı olduğuna inandığımız şeydir. Bugün faydalı olan, her şeyi inkâr etmektir. Biz de inkâr ediyoruz işte!". (Turgenyeve 2011: 69) diyerek düşüncelerini açıklar. Bilimi aileyi, eğitimi, sanatı romantiklik, saçmalık, küf kokan laflar olarak tanımlar.

Aslında Bazarov ülkenin toplumsal politik yaşamına dair önemli eleştirilerde bulunur. Ancak onun sorunu düşüncelerini eyleme geçirmiyor olmasıdır ki, zaten böyle bir amacı olmadığını da açıkça dile getirir. Pavel Kirsanov'un "Her şeyi kesin olarak anladınız da, öyleyken yine de ciddi olarak hiçbir şeye el atmamaya karar verdiniz?" sorusuna "Evet hiçbir şeye el atmamaya karar verdik" diyerek cevaplar. Toplumdaki bozuklukları görüp, değiştirmek yerine yalnız küfretmek istediklerini söyler. Böylece "Bazarov'un yaptığı tek şey çok iş yapılması gerektiği üzerine

konusmak olur”. (Olca 2005: 142) Bazarov’un nihilizmi Rusya’da gelişen nihilizm ile ayrı özellikler taşır. Rus nihilizmi her şeyden önce eski düzenin yadsınmasını isterken yeni, eski geleneklerden bağımsız bir düzeni savunur. Bazarov Rus nihilizmin temel ilkeleri ile çatışmasının yanı sıra kendi karakterinin iç mantığı ile de çelişkiye düşer.

Aşkı saçma, romantik bulan Bazarov “Bütün hayatını bir kadının aşkı üzerine oynayan, bu kozu da elinden aldıkları vakit kendini bırakan, artık hiçbir işe yaramayacak derecede düşen bir erkek, erkek değildir”(Turgenyev2011: 46) der, ancak âşık olduğunda aynı duruma kendisi düşer. Ölüm döşeginde görmek istediği tek kişi, âşık olduğu kadın olur. Turgenyev’in “Babalar ve Oğullar” adlı eserinde betimlenen nihilizm, genel olarak Rusya’da gelişen politik nihilizmin rasyonalist özelliği, var olan siyasi ve toplumsal düzenin yadsınması ilkeleri ile uyuşsa da yeni düzen ve yeni insan tipi ilkeleri ile uyuşmaz. Ancak Turgenyev eserde nihilizmi betimlerken eleştirel bir amaç gütmeyi anlaşılar. Yazar amacının yalnızca Rusya’da ortaya çıkışına tanıklık edilen tarihi bir gerçeğe, doğru ve uygun bir isim koyabilmek olduğunu vurgular.

1867 yılında ise Bazarov’dan sonra Rus edebiyatında nihilizm imgesi, Gonçarov’un “Yamaç” (Obriv) adlı eserinde Mark Volohov karakteriyle karşımıza çıkar. Ancak Gonçarov’un nihilizme olan yaklaşımı Turgenyev’den farklıdır. Gonçarov’unVolohov’a karşı tutumu, daha baştan eserin ana figürü Rayski’nin şu sözlerinden anlaşılar:

“Çalışmaktan da, her türlü düzenden de nefret eden işsiz, güçsüz takımı... Raydan bir kez çıktıktan sonra onlara kalan serseri bir yaşamla, başkalarının sırtından alabildiğine açık bir geçimdir. Çoğunlukla kaba, pistirler: ahlaksızlıklarıyla, üstlerindeki eski püskülerle övünen züppeler de vardır aralarında.” (Gonçarov 2011:329)

Eserin başlarında yalnızca satır aralarında kitapları yırtan, hırsızlık yapan biri olarak adı geçen Volohov, Rayski ile karşılaştığı sahnede okura detaylı olarak tanıtılır. VolohovMalinovka’ya sürgün olarak gelmiş, polis gözetiminde yaşayan, on beşinci dereceden devlet memurudur. Yalnızca izinsiz yaptığı şeylerden keyif alan, kapıdan değil pencereden girip çıkan, sevmeyi kitapları yırtan, istediği bir şeyi sormadan alma hakkını kendinde gören biridir. MarkVolohov’un da tıpkı Bazarov gibi altmışlı yıllar Rus nihilizmi ile uyuşan ve çelişen özellikleri vardır. Örneğin Rus nihilizminin var olan her türlü otoriteyi yâdsıma özelliği Volohov’da da vardır. Malinovkada zaten polis gözetimi altında yaşayan Volohov siyasi otoritelere karşı çıkar. Ancak hiçbir temellendirme yapmaz. “Ben vali olduğum için nefret ediyorum ondan” der. Bu cümleden de anlaşıldığı üzere Volohov, niçin yadsıdığının açıklamasını yapmadan yadsır her şeyi ve bu yönüyle Bazarov’dan da ayrılır. Çünkü

Bazarov bilinçli olarak yadsır, yadsımasının temellendirmesini yapar. “Çağımızda, içinde bulunduğumuz yaşayışta, aile ile ilgili olsun, toplumla ilgili olsun, bana hiç acımadan, tam anlamı ile inkâr edilemeyecek bir tek kuruluş gösterin, sözlerinizi kabul etmeye hazırım” (Turgenyev 2011: 75) diye karşı çıkar onu eleştiren Pavel Kirsanov’a. Bazarov temellendirme yapıp, iş yapmazken Volohov her ikisinden de uzaktır.

Volohov’un Rus nihilizminin temel ilkelerine uygun özelliklerinden biri de mülkiyet sorununa olan yaklaşımıdır. Rus nihilizmi mülkiyeti, toprak köleliği düzenine bağlı olarak toprak sahiplerinin, sahip oldukları bu topraklar üzerinden insanlara hâkim olması düşüncesinden yola çıkarak reddeder. Volohov ağaçtan elma koparıken yakalandığında “Benimdir bu elmalar, başkalarının değil: siz çalışırsınız onları benden” (Gonçarov 2011 : 610) diye cevap verir ve bu düşüncesini Proudhon’un “mülkiyet hırsızlıktır” sözüne dayandırır.

Volohov eserde kendisini yeni güç, geleceğin gücü olarak görür. Ancak Volohov, Rus nihilizminin yeni gelecek düşüncesi ile derinden çelişir. Çünkü Volohov’un hayata bakışı anlık zevklere hitap eder. Vera ile olan aşk ilişkisinde kişiliği belirginleşen Volohov’u Vera, ona söylediği düşüncelerinin bir özeti şeklinde şöyle tanımlar:

“Uzaklara bakmanın ne gereği var? Dar kafalıktır bu! Kişi mutluluğu metreyle ya da kiloyla alır gibi mi alacak? Yanından geçerken yakala onu, birkaç yudum al, bıkmamak için bırak sonra, başka mutluluklar aramaya koş! Dalından düşmesine fırsat verme elmanın, hemen kopar, yarın bir başkasını koparırın...” (Gonçarov 2011:623)

Volohov eski kuşağın sevgi, aşk, aile, evlilik kavramlarını saçma bulur ve kendince süreli aşk kuramı geliştirir. Bu kuram faydaya dayanmaktadır, çünkü ona göre aşk; geçici bir kapılma ve bir gereksinmedir.

“Kumrularınızı inceleyin: sürekli değildir sevgileri, kendi işlerini yaparlar, yavrularını büyütürler, sonra biri bir yana, öteki bir yana giderler. Ayrırlılar. Akılsız olanları birlikte otururlar.” (Gonçarov 2011:710)

Volohov’un aşka dair bu düşünceleri, onun hayata bakışının anahtarını sunar. Aşkta görev duygusunu reddeden Volohov “sizin aşkınızı istiyorum, kendiminkini de size veriyorum. Aşkta tek kural budur işte... Doğanın gösterdiği özgür takas kuralı. Bağlılığı zorlamamak, izlenime özgür bırakmak kendini, karşılıklı mutluluğun hazzını özgür tatmak... Benim inandığım yasa budur” (Gonçarov 2011:715) der ve açıkça beraberinde bir görev, kural, zorunluluk götürmeden yaşamın onu sürüklediği yere gideceğini belirtir. Bir önceki bölümde bahsettiğimiz gibi Rus nihilizminin bir diğer özelliği “iş” ve “hizmet” ilkesidir. “İş” ve “hizmet”

ilkeleri tüm farklı yorumlarına rağmen sonuçta tek bir ortak noktada kesişir. Bu ortak nokta aydın azınlığın ülkenin yeniden yapılanmasında, halka gerçeği gösterme ve anlatma yolundaki öncü rolünün önemidir.

Bu anlamda Volohov, Rus nihilizminin aydın sınıfa yüklediği görev ve yeni gelecek ilkeleri ile çelişir. Aslında Volohov da yeni bir gelecekte bahseder. Ancak sözleri ile davranışları uyuşmaz. Aşkta olduğu gibi günlük hayatında da sorumluluk ve görev bilincinden uzaktır. Sözünü ettiği yeni yaşam için hiçbir çaba harcamaz, günlük ihtiyaçlarını bile çalışmadan karşılar. Başkasında olan eğer bana lazımsa onu kullanabilirim mantığı ile hareket eder. Yazar anlatıcının ağzından Volohov'un hayata bakışını şöyle eleştirir:

“Gerçek adına insanı yaşayan bir beden olarak düşünüyordu Mark. Duyguların yalnızca kısa süreli karşılaşmalarından, kaba hazzardan oluştuğunu söylüyor, insanı hayvandan ayıran, onun yaşamını süsleyen düşü bile yadsıyordu.” (Gonçarov2011: 772).

Gonçarov, Turgenyev'in aksine altmışlı yıllar Rus nihilizmini, Mark Volohov'un karakterinde olumsuz bir yaklaşımla betimler. Gonçarov nihilizme olan olumsuz yaklaşımını daha da belirgin kılmak adına, Volohov'un siyasi bağlantılarını, düşüncelerini tam olarak açıklamaz. Eserde Volohov'un daha çok ahlaki ilke ve özellikleri betimlenir, bunlar üzerinden değerlendirme yapılır. Volohov'u siyasi görüşlerini açıklamadan betimleyen Gonçarov böylece bu görüşlerin faydasız ve temelsiz olduğunun altını çizmek ister ve Volohov'u bencil, ahlaktan yoksun biri olarak gösterir. (Petrov TY)

Rus edebiyat uzmanı V.F.Pereverzev, Volohov'u Gonçarov'un yaratıcılığındaki anlaşılması en zor ve en esrarlı karakterlerden biri olarak tanımlar; Volohov'u nihilist olarak tanımlamanın yanlış olduğunu belirtir. Pereverzev'e göre altmışlı yıllar Rus radikalizminin temellerinden doğan Rus nihilizmi bir taraftan ataerkil yapıyı, aileyi, her türlü otoriteyi yadsırken diğer taraftan yeni bir düzeni işaret eder. Bu düzen halkın, çalışan sınıfın refahını, aydın sınıfın halka karşı olan sorumluluklarını, en temel anlamı ile sosyal adaleti savunur. Ancak Volohov'un yapısında ne halk sevgisi, ne de halka karşı sorumluluk vardır. Onda ne idealist soyuların hastalıklı vicdanı, ne de raznoçinets'lerin halkla olan sıkı bağları vardır. Pereverzev'e göre Volohov ne bir şey yapabilir, ne de yapmak istemektedir. (Pereverzev 1989: 699-712) Pereverzev ile aynı görüşü paylaştan bir diğer araştırmacı L.Kamenev'dir. Kamenev'e göre 1862 yılında Turgenyev'in Bazarov'undan 1869 yılında Gonçarov'un Volohov'una geldiğinde edebiyattaki nihilist imge doğruluğunu, ciddiliğini ve inandırıcılığını kaybeder. Oysa Bazarov'dan Volohov'a edebiyattaki nihilist tipin bu evrimi altmışlı yıllar Rus

toplumundaki devrimci aydın grupların düşünsel ve ahlaki gelişme süreçleri ile uyumlu değildir. (Kamenev TY)

XIX. yüzyıl Rus edebiyatının ikinci yarısında nihilizm en keskin eleştirisini Dostoyevski'nin 1872 yılında çıkan "Cinler" (Besı) adlı eserinde bulur. Rusya'da nihilizmin temellerinin atıldığı altmışlı yıllarda Dostoyevski Ütopik sosyalizm fikirlerinden uzaklaşır ve altmışlı yıllar devrimci demokratların ve diğer düşünce gruplarının fikirleri ile uyuşmaz. Dostoyevski kendisinin çıkardığı Zaman "Vremya" adlı dergide bir yandan altmışlı yıllar Rus aydınlarının fikirlerini eleştirir diğer taraftan kendi "toprağa dönüş" (Poçvenniçestvo) teorilerini açıklar. Toprağa dönüş öğretisi aslında Slavcılık teorilerinin bir uzantısıdır. Slavcılık genel olarak her milletin kendine özgü bir yapısı olduğunu ve Rusya'nın gelişme koşullarının Batıda aranmaması gerektiğini savunur. Ancak Dostoyevski'ye göre Slavcılık, Batı düşüncesinin karşısında yeterli güce sahip değildir. Dostoyevski'nin toprağa dönüş teorileri de batılılaşma düşüncesinin Rus toplumu üzerinde yarattığı bölünme, bozulma gibi etkilerinden kurtulmak için Rus halkının ulusal değerlerine sahip çıkması ve gerçek Hristiyan değerlerine geri dönmesi gerektiğini savunur. Bu anlamda Dostoyevski nihilizme de inançsızlığın bir sonucu olarak yaklaşır.

Dostoyevski'nin "Cinler" adlı eserinde nihilizm hem Bazarov'un, hem de Volohov'un nihilizminden farklı özellikler taşır. Sosyal ve siyasal düzendeki tüm çarpıklıkları bilmesine karşın faaliyette bulunmayan Bazarov, ya da ne amacı ne de isteği olan Volohov'un nihilizminin aksine "Cinler" adlı eserdeki nihilizm siyasi bir amaç güden, aktif, örgütlü bir topluluk tarafından temsil edilir. Dostoyevski bu örgütlü topluluk ile nihilizmin iyiyi ve kötüyü seçmede kesin kriterlerin olmadığı, inançlarını kaybeden insanların toplumdaki koşullara uygun olarak çıkarlarına göre hareket ettikleri yerde başladığını ileri sürer. (Malışev TY) Yazarın bu düşüncesi Verhovenski'nin Stavrogin'e söylediği şu sözlerde açıkça kendini gösterir:

"Çocuklarla birlikte tanrılarına, beşiklerine gülen öğretmen bizimdir. Para kazanmak için öğrenim görmüş bir katili, kurbanlarından daha bilgili olduğunu söyleyerek savunan bir avukat öldürmeden edemez, O da bizdendir. Dokunma duygusunu denemek için köylü bir yoksulu döven okullular da bizdendir. Suçluları, suçsuzdur diye serbest bıraktıran mahkeme jürisinde bulunanlarda bizdendir. Yeterince liberal değil diye tir tir titreyen savcı bizimdir, bizdendir." (Dostoyevski 2009: 418).

Dostoyevski Verhovenski'nin bu sözleri ile eserde nihilizmin manevi değerlerin yok olduğu, insan yaşamının manasının reddedildiği, kazancın ve egoizmin en yüksek değer olarak kabul edildiği yerde başladığını ve nihilizmin temelinin inançsızlık ve bununla bağlantılı olarak gelişen ahlaki çöküş olduğunu belirtir. Bu nihilizmi karakterize eden nihilist tipin temel özelliği, onu çevreleyen dünyanın sahteliğine karşı açık bir tiksinti ve nefret duymasıdır. Bu nefret

beraberinde inançsızlığın bir sonucu olarak gelişen boşluk duygusunu getirmektedir. Boşluk duygusu da hayatın anlamına olan inancın kaybolması ile eşdeğerdir. Hayatın anlamına olan inanç yok olduğunda nihilizmin temel ilkesi olan yâdsıma ortaya çıkmaktadır. “Cinler” adlı eserde bu evrimi geçirmiş nihilistlerden biri Stavrogin’dir. Hayatta ulaşmak istediği hiçbir amacı yoktur. İnançsızlığı onu boşluğa, anlamsızlığa götürür ve intihar ederek yaşamına son verir. Dostoyevski’ye göre nihilizm inançsızlığın bir sonucudur. Bu anlamda eserde de bu düşünceye paralel olarak büyük yıkımlar ve kayıplar yaşanır. Büyük, yeni bir toplumun öncülüğünü yaptığını sanan Verhovenski’nin tüm hayalleri suya düşer Verhovenski yeni bir toplum kurulacağına ilişkin saplantılı düşünceleri sonucu tüm insani değerlerini yitirir. Her şeye gücünün yeteceğine inanan Stavrogin’in yaşamı intiharla sonlanır. Liza, Şatov öldürülür, “tanrı ömrümce acı çektirdi bana” (Dostoyevski 2009: 121) diye haykıran Krillov intihar eder.

### Sonuç

Turgenyev’in “Babalar ve Oğullar” , Gonçarov’un “Yamaç”, ve Dostoyevski’nin “Cinler” adlı eseri çerçevesinde genel olarak incelemeye çalıştığımız nihilizm XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya’da gelişen politik nihilizmin ilkeleri ile tam olarak örtüşmez. Babalar ve Oğullar’da Bazarov, Yamaç’ta Mark Volohov, Rus nihilizminin şiddetle karşı çıktığı kırklı yıllar Rus idealizminin yarattığı “gereksiz adamları” andırırlar. Bazarov tıpkı gereksiz adam gibi içinde yaşadığı çağın tüm çelişkilerinin, yanlışlarının farkındadır. Bunları yüksek sesle dile getirecek cesareti de vardır. Ancak farkında olduğu yanlışlara karşı faaliyetsiz kalır, hiçbir şey yapmaz. Volohov, Bazarov’dan daha silik kalır. Bazarov’un aksine düşüncelerinin temellendirmesini yapmakta bile yetersizdir. Dostoyevski’nin “Cinler” adlı eserinde ise nihilizm bireysellikten çıkar, kötülüğe bulanmış, örgütlü bir topluluğun düşünce yapısı olarak çıkar karşımıza.

Rus edebiyatındaki nihilist tipin bu özellikleri yazarların nihilizme olan yaklaşımıyla yakından ilişkili olarak gelişir. Nihilizme gelişmekte olan tarihsel bir olgu olarak yaklaşan Turgenyev, bu anlamda Gonçarov ve Dostoyevski’den daha mesafeli durur nihilist Bazarov’a. Bazarov’u hiçbir makamın karşısında boyun eğmeyen biri olarak betimler. Bazarov gayet bilinçlidir, neyi niçin yaptığının farkındadır ve düşünce bazında Rus nihilizmi ile uyuşur. Ancak yeni bir düzen kurulması gerektiği konusunda faaliyetsiz kalır. Aslında Turgenyev, Bazarov ile nihilizmi eleştirme amacı gütmeyiz. Gonçarov ise Volohov’un siyasi düşüncelerini dahi vermez. Onu sadece ahlaksal açıdan bencil, ahlaktan yoksun biri olarak betimler ve böylece bir taraftan nihilizme olan olumsuz yaklaşımını pekiştirirken diğer taraftan nihilizmi faydasız ve temelsiz bir görüş olarak nitelemek ister. Daha önce belirttiğimiz gibi nihilizm en keskin eleştirisini Dostoyevski’nin “Cinler” adlı

eserinde bulur. Dostoyevski nihilizm ile inançsızlığı özdeşleyerek, inancın olmadığı bir yerde yıkımlardan, ölümlerden, kötülüklerden başka hiçbir şeyin olmayacağını altını çizerek ve kahramanların yaşamı yazarın bu düşüncesine paralel gelişir.

### KAYNAKLAR

- Berdyaev, N.A. İstoki i smysl Russkogo kommunizma, Ekim 2012. <http://www.vchi.net/berdyaev/istoki/07.html>.
- Diken, Bülent. Nihilizm. Çev. Aylin Onocak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Dostoyevski, F.M. Cinler. Çev. Ergin Altay. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Goncharov, İ. Yamaç. Çev. Ergin Altay. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Hançerlioğlu, Orhan. Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973.
- Kamenev, L. Nihilizmi. Aralık 2012. <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/le8/le8-0401.htm>.
- Küçükalp, Derya. Politik Nihilizm Nietzscheci Bir Tartışma. İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005.
- Malışev, M. "Krainosti nihilizma: obraz Stavrogina v romane Dostoyevskogo" «Besı». Kasım 2012. [http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/3216/1/Alter\\_Idem\\_2\\_16.pdf](http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/3216/1/Alter_Idem_2_16.pdf).
- Nietzsche, F. Şen Bilim. Çev. Levent Özşar. Bursa: Asa Kitabevi, 2003.
- Nietzsche, F. Güç İstenci. Çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Olçay, Türkan. İvan S.Turgenyev. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2005.
- Pereverzev, V.F. U istokov russkogo realizma. "Obraz nihilista u Goncharova". Moskva: Sovremennik, 1989.
- Petrov, S. "İ. A. Goncharov". Aralık 2012. [http://az.lib.ru/g/goncharov\\_i\\_a/text\\_0060.shtml](http://az.lib.ru/g/goncharov_i_a/text_0060.shtml).
- Rifmironova, G.O. "Fenomen nihilizma v pravosoznanii Russkogo naroda". Ekim 2012. <http://www.irex.ru/pub/polemika/10/gul/>.
- Savçuk, V.V. "Sudba nihilizma v Rossii". Ekim 2012. <http://politconcept.sfedu.ru/2009.2/14.pdf>.
- Sevim, Acar. Nihilizme Eleştirel Bir Bakış, İstanbul: İşaret Yayınları, 1992.
- Şrinyants, A. A. "O nihilizme i intelligensii". Ekim 2012. <http://www.portalslovo.ru/history/35437.php>.
- Turgenyev, İvan. Babalar ve Oğullar. Çev. Leyla Soykut. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Walicki, A. Rus Düşünce Tarihi Aydınlanma'dan Marksizme. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.